

Za novou, pravou spravedlností

Na můj velkonoční feuilleton ve Venkově odpověděl p. Gustav Jaroš obšírnou statí v 18. a 20. čísle České stráže, statí hodnou vši pozornosti a promyšlenou zvláště v detailech.

Pan Jaroš praví tam, že jest mezi námi více souhlasu, než se zdá; mohu to potvrdit teprve po tomto *druhém* článku p. Jarošově, neboť soudím, klade nyní hlavní problém jinak, než jak jej kladl ve svých prvních projevech.

Pan Jaroš vidí mezi námi jednotu v hlavním bodě: v tom, že oba chceme obnovu národního zdraví, které jest nám podmínkou všeho opravdového života, obrodou mravní bytosti vinníkovy i obviněného, spravedlností novou, pravou, ne lžispravedlností msty, nýbrž *kladnou spravedlností tvorby*; ne starou lžispravedlností mrzačící, ničící, trestající, nýbrž spravedlností *tvorivou a dělnou*. Ne tedy o *trest* vinníkův nám jde, nýbrž o jeho *obrodu*: aby se poznal a živ byl, a to živ byl mocněji a opravdověji než před zločinem; ne o vytrpění trestu jde nám, nýbrž o *odčinění zla* kladným činem tvorby, lásky, oběti osobní, úsilí a boje osobního.

Zcela dobře! Tento nejdůležitější bod jest nám oběma, p. Jarošovi i mně, na mou nemalou radost, jasný a společný.

Ale nebylo tomu tak na počátku naší diskuse, kdy jsem psal svůj první feuilleton Na okraji dní.

Tohoto stanoviska nezaujal totiž p. Jaroš ani ve svém návrhu Národnímú shromáždění na trestání vin spáchaných v době války, ani ve svých článcích počátečných; *to zaujímá až nyní* . . . Ve svém návrhu Národnímú shromáždění vyčítá obšírně zločiny a přečiny, které mají býti souzeny a trestány *řádnými* soudy podle *daného práva pozitivního*. Zdůrazňuje tam, pokud vím, *řádná a formální* stíhání vin řádnými soudci ve smyslu platného řízení soudního — tedy: *justici v běžném smyslu* . . .

Proti tomu namítil jsem hned v prvním svém feuilletoně jako vědomý protest větu: „Provinil-li se někdo ze slabosti, nemůže soud nad ním míti jiného smyslu než dáti mu příležitost, aby mohl *odčiniti*, čím se provinil; *aby byl uveden ve stav, kdy nebude chtít se již proviňovati*.“

Pan Jaroš vidí *nyní* ještě rozpor mezi námi ve dvou věcech.

Předně. Pan Jaroš drží i nyní *vynutitelnost* t. zv. trestů, ačkoliv se vyjadřuje o tom poněkud rozkolísaně: „Proto musí by býti čin (rozuměj: odčínující čin provinilcův) *vynutitelný*, byť ne hrubým násilím staré exekuce, jež by mařila všecku jeho vyšší ethickou hodnotu pro život.“

Pokládám to za vnitřní rozpor, za nepřekonaný zbytek starého, opuštěného názoru na trest ve smyslu práva pozitivního.

Neboť zamysleme se na chvíli: jak jest možno vynutiti — kladný čin *lásky*, čin tvorby, čin mravní obrody? Všecko dá se snad vynutiti na světě, jen láska ne! Jak jest možno vynutiti, aby provinilec vykonal některý z těch obrodných tvůrčích činů, které pro něho tak důmyslně vymyslíl p. Jaroš? Jak chceš donutiti někoho k tomu, aby *vychoval* cizí opuštěné dítě, *naučil* zanedbanou duši lidskou čemusi užitečnému pro poctivou obživu, *navštěvoval* opuštěné starce a stařeny v zapadlých doupatech velkoměstských, *zřídil vlasníma rukama* cestu nebo vysázal stejným způsobem ovocnou alej?

Stejně bys mohl chtítí přinutit vinníka, aby napsal lyrickou nebo dramatickou báseň nebo essay a úvahu filosofickou nebo vytesal sochu a vymaloval obraz!

Již staré římské právo, založené na stejné syrovém sobectví a jeho egalitářství, na mravní tautologii „zub za zub“ a „oko za oko“ jako staré právně mravní nazírání židovské, vědělo, že „*facere*“ není možno vynutiti.

Pan Jaroš narazil zde na vnitřní rozpor, jehož si neuvědomil: *buď* kladné činy tvorby a lásky a pak nevynutitelnost — *nebo* tresty v starém smyslu slova a pak vynutitelnost. *Ale obojí sloučiti není možno*.

Pan Jaroš navrhuje, aby k tomu účelu bylo vzkříšeno a dobově upraveno staré zřízení církevní, podle něhož provinilci až do očisty byli vylučováni z obce křesťanské a jejich dobrodini. Totéž měl jsem na mysli, když jsem navrhoval ve velkonočním feuilletoně pro vinníka mravní osamocení, vyvržení ze světa kulturní práce a tvorby národní. Ale ani jedno ani druhé není vynutitelnost ve smyslu práva římského nebo jiného práva pozitivního! A s vynutitelností nesrovnává se také, když p. Jaroš na jiném místě šťastně nazývá výrok této nové spravedlnosti „*osvícenou bratrskou pomocí*“, poskytovanou provinilci.

A po druhé. Nesrovnávám se prý s p. Jarošem v názoru, že křivdou trpí mravně nejen vinník, nýbrž i *trpítel křivdy*. Zde, otevřeně vyznávám, nevím, nemýlím-li se; a připouštím i, že má pravdu p. Jaroš nejen proti mně, nýbrž i proti Platonovi a třebas i proti Bohu. Nejsem člověk dogmatik, člověk justamentu, nýbrž hledatel a tím i poddaný omylu.

Že vědomí křivdy, již utrpěl, není lhostejné pro mravní stav trpitelův, o tom nepochyboval jsem ani v článku předešlém. Připustil jsem dokonce ve feuilletoně velkonočním, že vědomí to může uvést duši trpitelovu v rozhořčení mučivého zoufalství, z něhož není mu jiného východiska než pomsta na vinníkovi. Ale ani zde nechtěl jsem mu dopřáti možnosti soudu a t. zv. dostiučinění odsouzením vinníka, poněvadž jsem kladl *celkové dobro národní nad dobro jednolivcovo*. Bylo mně prostě strašným pomyslením, že našeho změněného postavení národně státního užilo by se za podnět k změně v nazírání a hodnocení právním. Třebas šlo o pouhou *starou justici*, velmi nedokonalou a plnou chyb, přece děsila mne myšlenka, že by byla míčem takové logické i mravní eskamotáže, která by v jádře ohrozila všecken vývoj k nové pravé spravedlnosti. Mluveno konkrétně: že činy, které za války byly jen plněním platných rakouských zákonů, staly by se *přes noc* — následkem změněného položení politického — zločiny a přečiny trestanými podle paragrafů — *týchž rakouských zákonů!*

A opravdu: nedovedu ani dnes pochopiti, po jakém právu souditi a trestati služebníky platných zákonů, celý ten složitý podřízený aparát vojenský, soudcovský a úřednický, který nečinil nic, než že konal, *co konati přisahal?* Těm lidem nezbyvalo než jedno východisko: vzdáti se svých úřadů, nesrovnávalo-li se jejich vykonávání s jejich svědomím; ovšem na jejich místo byli by nastoupili jiní a v celkovém osudu našeho národa nic by se nezměnilo. Ale to jest cosi nad mravní průměr, heroism, kterého žádati a vymáhati nemůže právě právo pozitivní, neboť počítá ne s mravní dokonalostí, nýbrž s pouhým průměrem běžné všední slušnosti a civility.

Avšak nyní, kdy jsme se diskusí dobrali vyššího okrsku nové pravé spravedlnosti, jest jinak.

Nyní, kdy nemáme nic společného se starou justicí, s pozitivním právem historickým, s tresty, s vynutitelností, kdy tyto pojmy a tato sudidla leží hluboko pod námi, — nyní nepřekážá nic, abychom nezjednávali nové pravé spravedlnosti místa v životě národního, abychom ji neprobojovali a neuskutečňovali.

Naopak: nyní máme přímo povinnost toho.

Jistě i mezi plniteli starých pozitivních zákonů rakouských bylo nejedno jemnější vědomí, které tušilo, že tyto pozitivní zákony jsou útliskem a překážkou pravé nové spravedlnosti lidské a tvůrčí, a jež cítí se poskvřněné tím, že jim přihluovalo; jež cítí to jako vinu a touží odčinit ji.

Nuže: nyní, kdy jsme si vytříbili základní pojmy a kriteria, kdy jsme správně pojali novou tvůrčí spravedlnost, kdy jsme si uvědomili myšlenkový dosah i závaznost tohoto slova, nyní můžeme, ano musíme přistoupiti k uskutečňování očisty. V tom má pravdu pan Jaroš, že proveditelnost nebo neproveditelnost tam, kde jde o kořeny všeho pravého života národního, jest cosi lhostejného. Nás nezajímá nyní, co můžeme nebo nemůžeme, nýbrž jen to, co musíme, ač nemáme-li zahynout. Mravní bidě dneška není dna; nové zločiny vrší se na staré a liší se od nich jen tím, že jsou podlejší a zbabělejší.

Navrhuji tedy:

Budiž sestaven v nejbližší době první tribunál k odčinění zla válečného z mužů těch vlastností, jak je určil p. Jaroš, spíše z mužů myslitelů, filosofů, básníků (třebas nenapsali ani řádky) než z právníků profesionálů. (I v tom se shodují s p. Jarošem.)

A před tímto tribunálem budiž dovoleno každému žalovati na sebe pro viny, jichž se dopustil za války na svých bratřích a sestřích.

Přirozeně obrátí se na tento soud nejprve lidé jemného svědomí, snad někdy hypochondři mravní, lidé svědomí vrtošivého nebo rozkolísaného, ale také velmi často lidé svědomí opravdu obtíženého a provinilého. Těm ovšem prokáže náš nový mravní soud velikou službu, že jim dá návod mravní tvorby, že je zasvětil do činnosti lásky, do díla sebeobrody, jehož příklady uvedl p. Jaroš; že je vyrve z mravních mrákot, nejistot, trýzně, zmatku, utrpení.

Později — za rok, za dva nebo za tři roky —, až se tato instituce vžije, až se zakoření v národním životě, až prokáže řadě lidí službu záchrannou, až očistí a upevní několik set nebo tisíc svědomí, až stane se uznávanou silou národního zdraví, pozve si takový tribunál nové spravedlnosti toho nebo onoho válečného kořistníka, udavače, lichváře, podvodníka, vraha nebo jiného podlice, jehož mu jmenovala jeho oběť, a uveřejní toto své pozvání.

Nedostaví-li se pozvaný k rozhovoru, odmítne-li, uveřejní tribunál jeho odmítnutí.

Tím podepsal obviněný nad sebou mravní ortel; tou chvílí započne se jeho mravní osamocování, které se bude šířiti a šířiti, jak poroste blahotvorná činnost nového soudnictví; vylučovati bude provinilce ze společné tvorby s mravním přesvědčením nyní celý národ, pokud zažil a přimo, ať nepřimo dobrodini nového tribunálu. . .

Ať jen odvrhne si takový kořistník svůj krvavý lup, své nakradené miliony, svůj hyení podíl z války do svého doupěte; nechte jej, ať klidně z něj tyje a tráví. Přijde den, kdy dotráví a dotyje a kdy pochopí, že jest k životu třeba ještě něčeho

jiného než krvavých cárů masných. A tehdy odpoví mu všeobecný odpor, všeobecný úžas a děs; tenkrát odvrátí se všichni ošklivostí od něho. A pak porozumí, že jest vyvržen na poušť a že živořil na ní bědně již od první vteřiny svého prvního zločinu.

Tato instituce nové pravé spravedlnosti měla by, mohla by míti pro národ důležitost nejvyšší. Mohla by vykonati více dobra než celé Národní shromáždění, než všechny ústavy parlamentní, než university i cirkve. Podnět p. Jarošův zaslouží si nekonečně více pozornosti než plané nedomyšlené lžibásnické spory o prapor rudý a červenobílý, než surové invektivy zloby a zášti, než všechna ostatní prázdňá gesta, kreslená do vzduchu pro potlesk ať parteru, ať galerie, než všechny jalové stranický tlach ministerský, novinářský a žel i lžibásnický, kterým se dusíme.

Nesmírné, nedomyšlitelné možnosti pravé životné tvorby otevírají se před tebou.

Leč ovšem: proměnití tento podnět v tělo a krev, uskutečnití jej, včlenití jej v národní tělo jest nad všechn pomysl nesnadné.

Ale právě proto: musí se začít, a začít co nejdříve.

Spisovatelstvo a národ

Spisovatelé, slyším, konají pilné porady, jak pomoci národu a státu v dnešní zlé době, jaké slovo ohňové říci mu, aby sežehlo v něm všechno zlo, všecku mravní plíseň a nalilo nových sil do žil; slovo, které by tvořilo dějiny, stálo jako mezník na rozhraní času, jako opravdu stanul na něm májový list k českému poselstvu z r. 1917. Zla vidí — a nemusí právě ze široka rozevíratí oči — český spisovatel tolik ve veřejném životě českém a tolik žije v něm dobré vůle odpomoci mu! Čtete jen anketu Zvonu. Kolik tu dobře míněných rad, kolik tu vášnivých výronů kazatelských i karatelských proti sobectví, malodušnosti, chamtivosti, nemravnosti, zlobě a zvrhlosti doby. Buďte ušlechtilí, buďte pravdiví, buďte snáseliví — tak zní to ve všech tóninách, v dur i moll ze stránek Zvonu.

Bojím se jen, že všechny tyto výstrahy, všechny tyto exhorty, opakují, co nejlépe a nejoprávdověji miněné, nebudou míti valného výsledku praktického. Jest mně toho stejně líto jako jejich pisatelům, ale všechna ta lítost nezmění asi nic na běhu skutečnosti, který jest tvrdý a strašlivý, — ale v němž přece přes všechno cítím jakýsi smysl, jakousi logiku, jež tápe a zápasí o výraz. A myslím, že nejsem v tom sám: neboť nebýt toho, nemohli bychom žít. V čirém chaosu, v čiré beztvorosti a nesmyslné nerozumovosti není možno žít!

Bojím se tedy nejprve, že není možno opakovati květen 1917 — jako není možno opakovati nic opravdu velkého na zeměkouli. Neboť velikost a opakování se prostě políčkují.

Neklamme se: co promluvílo v květnu 1917, nebylo jen žijící spisovatelstvo české — to bylo víc, mnohem víc: i všechno mrtvé buditelské spisovatelstvo s ním. Spisovatel jako typus — mravní strážce, křisitel, obroditel svého národa —, to promluvílo, a promluvílo tak silně jen proto, že se kladlo již do hrobu. Tak důrazně, tak důsažně mluvívali jen lidé těsně před smrtí. Dokončovala se stará epocha, začíná se nová. Co promluvílo v májovém listě, byl starý typ spisovatele českého — co řekl, by